

LICHWA (194) *sb f*

lichwa (178), **lichfa** (11), **lifa** (5); *lichfa GostGospSieb* (3); *lifa SeklKat* (2); *lichwa : lichfa : lifa Mącz* (17:7:3), *KochPs* (2:1: -).

sg N lichwa (39). ◊ *G lichwy* (46). ◊ *A lichwę* (54) [*w tym: -e* (4)]. ◊ *I lichwą* (23). ◊ *L lichwie* (6). ◊ *pl N lichwy* (8). ◊ *G lichw* (5). ◊ *A lichwy* (6). ◊ *I lichwami* (3). ◊ *L lichwach* (4); *-ach* (3), *-äch* (1) *SarnStat* (3:1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. Pożyczanie pieniędzy na procent (często w kontekstach z negatywną oceną); *f(o)enus Calep, JanStat, Cn; f(o)eneratio Mącz, Cn; danisma Mącz* (59) : *Leop Lev* 25 *arg*; A gdy dokończyli/ zapowiedział Neemiaż lichwę w Zydofstwie/ áby dáley nie byłá. *BielKron* 96v, 97 *marg*; *Aes circumforaneum*. Pieniądz przes lichwę nabyty. *Mącz* 5a; *Deserere pignus, Záltáwę opuścić W lifie zginąć. Mącz* 387d, 77d; *Calep* 427b [2 r.]; *GostGospSieb* +2v; *WujNT* 217 *marg*; Także y o hándlówániu krześciánńkim mówiąc, lichwy w trzećich stópníách y wtórych zákazano áby fie ludzie y w piérwzych nie wáżyli *SarnStat* 1273; Trzebá iednák wyftrzegáć fie, ábyfmy lichwy tym tytułem pocźciwym zdobiáć nie przykrywáli *SarnStat* 1274, 1273 [2 r.], 1274; Vmýślił lichwy przeftáć/ cudze wroćić *SkarKaz* 349b; Lichwy y zdrády Zydofwkie w niwecz fię wam obroćá *SkarKaz* 610b, 457b; *SkarKazSej* 704h *marg*.

W połączeniach szeregowych (15): *ComCrac* 20; *RejPos* 280; Záviera w łobie łákomftwo zdráde/ lichwę/ złodzieyftwo/ drapieftwo/ y wżytki złe á łotrowfkie kuńfzty ábo chytróści. *RejPosWstaw* [110²]; *SkarŻyw* 80, 482; Nie było w mym domu dárów/ Ani łupu/ lichwy/ czárów. *KochMRot* Bv; *WujNT* 274; *SarnStat* 212, 213 [2 r.]; vyrzáł iedno wielkie plugáftwo w domu łwoim: to ieft lichwy/ złe nábyćia/ y pieniádze niefpráwiedliwóści. *SkarKaz* 457b,)(2v, 351b; O by fię o tę wolność ftaráli owi wolni/ co pełni fá męzoboyftwá/ nieczyftóści/ łupieftwá/ lichwy/ zdrády *SkarKazSej* 692b, 675a *marg*, 700b.

W charakterystycznych połączeniach: lichwa niezbożna, sroga, zakazana, zapowiedziana; ustawa o lichwach; lichwy przestać, zakazać; lichwę przykrywać.

Zwroty: »lichwą się obchodzić, się obchodzenie, parać się« = foenerare Mącz, Calep; foeneratio Mącz (2:1:2): *Foenero, [...]* Ná lichwę pieniády pożyczam/ lichfá fie obchodzę. *Mącz* 133b, 77d, 133b; *Foenero – Lichwie, daięna lichwę. Lichwą fie param Calep* 427b.

»pieniádzmi w lichwę száfowáć« (1): *Ten/ co pieniádzmi/ w lichwę nie fzáfowáł GrabowSet* H3v.

»z lichwy żyć« (2): *Ludzie narodu fzlácheckiego/ którzy [...]* w mieściách miefzkáią/ y z lichwy żyiá/ [...] áby káždy tákowy woynę powinien fłużyć z fummy pieniáznéy *SarnStat* 239 [*idem*] 696.

Szeregi:»lichwa albo (i) łupieftwo (a. złupienie)« (2): *KłosAlg* A4v; lichwy yzłupienie dóbr poľpoľitych náftápiło. *SkarKaz*)(3. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 2 r.].

»lichwa i złe nabywanie« (1): *A lichwy/ y złe nábywánia máiętności/ iáko fie rozmnożyły?* *SkarKazSej* 704b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.].

Personifikacja (1): *BOgáctwo iedzie łobie ná woźie wyfokiem/ Córká iey pycha fiedzi przed nią z byftrym okiem: Fortél woźnicá/ chytróć y drapieftwo konie/ A lichwá páni ftára z workámi ná łonie KochMRot* Cv.

W przen (13) : A niewstała z vlicz ie⁸⁰ lichwa y zdrada [*non defecit de plateis eius usura et dolus Vulg Ps 54/12*] *TarDuch A5* [*przekład tego samego tekstu LubPs, KochPs 81*]; *LubPs O*; *KochDryas A2v*; A ten da vcho vkrzywdzonemu/ Y dopomoże wftać vpádłemu: Zdeymie z nich lichfę: zámierzy frogą Pómftę/ ktoby krew przelał ich drogą. *KochPs 105, 81*; *SkarŻyw 412*; Nieznośną lichwę [*król*] z gránic fwych wypędzi: A iefli kogo niezłczęście ponędzi/ Pomoże powftać *GrochKal 17*; Rozum y dowcip káždy/ nie frimárk álbo nie lichfá? *GostGospSieb +2v*; Ale łakomy lichwiarz źnie lećie y źimie [...] Domá siedzi/ nie orze: lichwą lichwę sieie *KlonWor 78*.

Zwrot:»bez lichwy żyć« (1): Wsi łpokoyna/ [...] Człowiek w twéy pieczy vczćiwie/ Bez wřelákiéy lichwy żywie *KochSob 69*.

Szereg:»lichwa i nieprawość« (1): Z Lichwy y nieprawoći wykupi duŕze ich: á będzie v niego w cenie imię ich. *LatHar 400*.

Wyrażenie przyimkowe:»w lichfę« (1): niech to będa Poetowie/ [...] bądź dzieiow przelźlych álbo teráznieyřlych piárze/ czy nie wřyřcy w lichfę do bogářlych z rozumem dla chlebá? *GostGospSieb +2v*.

2. Dochód, procent od pożyczonych pieniędzy (często bardzo wysoki, stąd w kontekstach negatywna ocena); usura *BartBydg, Vulg, Mącz, PolAnt, Cálag, Calep, JanStat, Cn; f(o)enus Mącz, Cn; pensio Mącz; feneratum, fenusculum, impendium, usuraria pecunia Cn (135)* : Usura, lichwa, usurula, est lucrum ex mutuo pacto debitum vel exactum *BartBydg 174*; Kthory zbiera bogáćwá lichwámi/ á lichwą řwiebodną [*usuris et faenore*]/ zbiera ie vbogim. *Leop Prov 28/8*; *UstPraw I4v*; potym będać zádłżeni dla lichwy przyřliřmy ku nędzy á z nędze w niewołą *BielKron 108*; Centesima, Lifá gdzie ode řtá ná káždy Xiężic yeden złoty lifi przypádał ná káždy rok ode řtá dwanařcie złotych. *Mącz 47c*; Foeneralia, Dzień ná który lichfá páda. *Mącz 133b*; Quincunces usurae, Lichfy trwájące przez pięć mieřięcy gdy ná koźdy mieřięc od główney řummy řtá yeden czynřz bywa dawan *Mącz 342c*; Foenus unciarum, Lichwá yeden czińřz w rok/ od główney řummy [!] przinořzająca. *Mącz 502b, 17c, 190a, 288c, 373b, 464d, 510d*; *Calag 575b*; Niezgodnych bez lidźby porowná: lichw řię wielkie řummy ná iego ráde wracáło *SkarŻyw 545*; *ActReg 132*; Interusurium – Wřim czářie lichwa przypadájąca. *Calep 556a, 180b, 1146a*; Lichwá: która záwźdy bywa/ gdy řię cokolwiek nád řummę pożyczoną/ z vgody/ y tylko zá řámo pożyczenie/ bierze. *LatHar 118*; *WujNT 108 marg; (nagł)* O przyrořcieniu lichwy. (–) Ieřli Krzeřćiáнин od Zydá wypráwi řwóy zakład/ á lichwy nie zápłáci: téy lichwy ieřli w Mieřięcu nie da/ do onéy lichwy niech mu lichwá przybędzie. *SarnStat 255*; *VSVRA definitur*: ieřli kto względem poźytku piędźzy poźycza, iáko Zydowie czynią plát nieznořny od piędźzy biorąc: To zowá lichwą, podobno od Ruřkiégo řłowá lichó, to ieřt, źle lichwá rzeczona ieřt *SarnStat 1273*; Tych řzkód nágrody, gdy řie kto vpomina, zowá wřáľnie *Interesse*, y nie ieřt to lichwá *SarnStat 1274, 240, 259 [3 r.], 695, 1269, 1309*; Poźyczáyże bliźniemu: lecz řię nie řpodźieway Lichwy: imienia řobie poboźnie nábyway. Bowiem lichwá bezboźna/ Iudařzow poľáźek/ Naleźy teź do iego miřternych bieľáźek. *KlonWor 79, 76*.

W charakterystycznych poľáźeniach: lichwa bezboźna, przyrořła (3), wielka; przyrořnienie lichwy; wolnořć od lichwy.

Zwroty: »lichwę brać« = *foenerare, usuram accipere PolAnt; pecuniam fenori a. in fenus dare, ponere in fenore, (col)locare Cn* [szyk zmienny] (14): Ktore łą dobre vczinki tego bożego przikazania? [...] Zakładać bliznego łwego/ poziczać mu niebiorąc odniego zadnei liphy *SeklKat L2; BielKom E7v; RejFig Ddv* [2 r.]; Lichwę brać od drugyego/ plątem to nązwáli *RejZwierz 123v; BibRadz Deut 23/20, Ez 18/17; BielKron 44; BudBib Ez 18/17, 22/12; SarnStat 246, 1273*; Nafzy [chrześcijanie w przeciwieństwie do Żydów]/ nie lichwę/ ále interefse biorą: Choć też kto lichwą okrzci/ ćierpią to z pokorą. *KlonWor 76, 76*.

»lichwę da(wa)ć, oddać; lichwa dawana« = *usuram persolvere JanStat* [szyk zmienny] (3:1;1): Lichwá żydom táka ma być dawána/ od grzywny grofz ieden. *UstPraw I4v; Pendere usuram, Oddać lichwę. Mącz 288c; RejZwierc 101; SkarŻyw 140; SarnStat 255*.

»na lichwę (pieniądze) da(wa)ć, dany; w lichwę dawać« = *foenerare PolAnt, Mącz, Calag; ad usuram a. cum usura dare PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (15:3;1): bo [księża] dziefiecziny/ wfy/ y prebendy z a to maią y nalifę daią. *SeklKat Y3v; LubPs D2v; RejZwierz 123v*; Brátu twemu nie dáy piędzzy ná lichwę [non foenerabis] *BibRadz Deut 23/19, Deut 23/19, I 113d marg, Deut 23/20, Ez 18/8, 13*; Foeneraticius, Záltawny/ Ná lichfę dány *Mącz 133b, 133b; BudBib Ez 18/8, 13, Ier 15/10*; Piędzzy w lichwę nikomu niedawa/ Nie bierze dárów przeciw niewinnému *KochPs 19; SkarŻyw 101; Calep 163a, 427b* [2 r.].

»dawać przez lichwy« (1): á vřąd áby tákiemu [pieniądze] dawał cohy fie tym wřpomagał/ á nie vtrącał. A to przez lichwy żadney *GostGosp 142*.

»odebrać z lichwą« (2): Sługo zły/ y gnuśny/ [...] miałeś tedy piędzzy moię poruczyc tym co piędzzy hándluia/ á ią przyřzedłzy wřdybym był odebrał łwe z lichwą [recepissem ... meum ... cum usura]. *WujNT Matth 25/27, s. 108*.

»za lichwę piędzzy odmieniać« (1): Albo bąnkierzom/ Greckie słowo znaczy ftolecznikom/ to iefł tym kthorzy zá lichwę piędzzy odmieniáli. *BibRadz II 17a marg*.

»(piędzzy) bez lichwy pożyczzać« [szyk zmienny] (2): ná którym [miejsu dobrzy ludzie] wedła rořkazania Pána Chryřtufowego potrzebuiącym ludziom piędzzy dármo bez wřzelákicy lichwy pożyczaią. *ReszHoz 128; WujNT 213*.

»lichwę płacić, zapłacić« = *usuram persolvere JanStat; fenerari pecuniam Cn* (2:2): *RejZwierc 167v*; á gdy to vczyni/ Krześcianin będzie mu powinien lichwę zapłacić/ która w tym cząsie vrołła. *SarnStat 251, 255, 259*.

»piędzzy(-y) na lichwę pożyczzać (a. rozpożyczać)« = *credere foenus argenti, foenerare Mącz* (3): Danista, Lichwarz/ który ná lichwę rozpożycza piędzzy. *Mącz 77d, 133b* [2 r.].

»wrocić z lichwą« = *reddere cum usura JanStat* (2): Ile Zyd pozyczył, tyle iemu ma byđz wrocono z lichwą. *SarnStat 257, 257*.

»lichwę wyciągać, wydzierać; wyciągnąć z lichwą; wyciąganie lichwy; [ile] lichwy wyciągnąć« = *exigere usuram a. cum usura JanStat* [szyk zmienny] (2:1;1;2;3): wřdybym ią [grzywnę] był y z lichwą wyciągnął [cum usuris exegissem]. *Leop Luc 19/23*; obaczono że lichwiarze Zydowie/ ták wielką od chrześcijánow lichwę wyciągáli/ iż fiłá ich do znędzenia oftátniego przychodziło *ReszHoz 127*; GDyż

w wyciąganiu albo pożarcu lichw iest nienáfycona żądza *SarnStat* 259 [*idem* 696] 205, 259 [2 r.], 696 [2 r.]; Pátrzcie/ iż y Zydowie iuż ták wielkiej lichwy nie wydźierią. *SkarKaz* 312b.

»wziąć z lichwą; lichwą wzięta; w lichwę wzięty« = *usura extorta Modrz; cum usura exigere Vulg* (2;1;1): Miałeś tedy pieniądze moje poruczyć kupcom/ á ia przyłzedłzy/ wzięlbym był co moiego iest z lichwą [*recepissem ... meum ... cum usura*]. *BibRadz Matth* 25/27; *Versuram facere est aes alienum ex aere alieno solvere*, Pieniędzmi w lichwę wziętemi długi popłacić *Mącz* 486c; *ModrzBaz* 82; *WujNT Luc* 19/23.

Wyrażenia: »lichwa z lichwy« = *procent od procentu; anatocismus Calep, Cn* (1): *Anatocismus* – Lichwa z lichwi. *Calep* 67b.

»ryczartowa lichwa« = *procent od procentu* (1): *Vfura vfurae* zaś zowią Ryczártową lichwą, gdy y od tego co przyrałta płát muśi dáwác, ná raty rozdzieláiąc, albo nierozdzieláiąc. *SarnStat* 1273.

Szeregi: »płát albo lichwa« (1): *Unciaria lex*, Byłá yedná vftáva która zákázowála áby nie więcej yeno yeden płát albo lichwá od głowney summy w rok był płácón *Mącz* 502b.

»pożytek albo lichwa« (1): tedy dozwaláią w téy mierze od tákiego pożytek albo lichwę brác *SarnStat* 1273.

»lichwa i przybytek« = *usura et superabundantia PolAnt* (2): Od vtrapionego rękę fwoię wrociłby/ lichwy/ y przybytku niebrałby [*usuram et augmentum non acceperit*] *BudBib Ez* 18/17, *Ez* 22/12.

»lichwa i przydatek« (1): Ielliby nie czynił krzywdy vbogiemu/ áni by brał lichwy y przydátku [*usuram et augmentum non acceperit*] *BibRadz Ez* 18/17.

Wyrażenie przyimkowe: »z lichwą« (9): *Foenerato, S* lichwą. *Mącz* 133b; *Foenerato, cum foenore* – Zlichwám. *Calep* 427b. *Cf* »odebrać z lichwą«, »wrocić z lichwą«, »wyciągnąć z lichwą«, »wziąć z lichwą«.

W przen (6) : *FalZioł* +2; Druga vbożłza żoná niewinna fwym połágiem nágrádzác tego co piérwıza przyniołłá, bo z sobą o to *contractu* nie czynili, bo łie nie ználi: y niewiém iákoby to názwác, ieno lichwá. *SarnStat* 1271.

Zwroty: »brać lichwę« (1): Pátrzże co to zá lichwę od niego [*od Boga*] bierzemy/ A což gdy mu łtátecnie przedłię nie wierzymy. *RejWiz* 187v.

»na lichwę dáwác« [*szyk zmienny*] (2): Ná lichwę Pánu Bogu dáwác. *SkarŻyw* 101 *marg*, 101.

»z lichwą oddawác« (1): Pánie tyś mnie tym wielkim dárem vczcił/ otołz teraz ia go zlichwá y z zyłkiem oddáię. *SkarŻyw* 583.

Szereg: »lichwa i zysk« (1): *SkarŻyw* 583 *cf* »z lichwą oddawác«.

Przen: *Zysk, dochód, korzyść; obfitość, nadmiar* (17) : Bo siłna to lichwá łkilká ryb puścić á kilká łet kop wziác. *RejZwierc* 108v; A ták nie trzebác pienedzy w płát dáwác/ siłnac tu lichwá á pobożna domá vrołcie/ iellí będziefz miał pieczá o łobie. *RejZwierc* 108v; *GostGosp* 142; Lichwę tu rozumiey nie zyłk od pożyczku/ ktory iest zákazány: ále łłufzny zyłk ábo dochod/ ktory bierze człowiek z dobrego łzáfowánia máiętności łwoich. *WujNT* 108; Lecż ten dochod nic nie iest iedno lichwá łzczyra: Ktorey łię oracz co rok iák lichwiarz dopiera. *KlonWor* 76; Z teyże też lichwy [*oracz*] dáie Xiędzu dzieśięcinę: Snopki/ Mefzne y pobor/ czyńłze/ Páńłką winę. *KlonWor* 78; Więc też ziemiá ináčzey łwá lichwę odpráwia Ináčzey człowiek *KlonWor* 79, 76, 77.

W charakterystycznych połączeniach: lichwa biedna, dobra, mała, pobożna, siłna (2), sowita, szczyra.

*Zwroty: »lichwę dawać (a. wydawać)« (2): A ktoby fie naliczył co nam lichwy ziemiá/ Wydawa hoynie wżytkim s káždego plemieniá. *RejWiz* 56; *KlonFlis* D3.*

*»lichwę mieć« (1): TV pátrzy iáką łowitą/ lichwę s tego mamy/ Garfcia kęs rozrzućiwży/ korcem odbieramy. *RejZwierz* 138v.*

*»nagrodzić z lichwą« (1): A co mi zá żywotá wymie czás dżisieyży/ To po śmierci nágrodzi z lichwą wiek poznieyży. *KochMuza* 25.*

*»z lichwą odmierzyć« (1): Temu iego wierna praca Nigdy łye w žal nie obraca: Ale czego žiemi zwierzy/ Wżytko mu z lichwą odmierzy. *KochPs* 192.*

*»lichwę urabiać« (1): Bo pátrzay iáką lichwę/ s tego vrabiamy/ Páńską łáfkę/ á bliźnich/ tákąž miłość mamy. *RejZwierz* 132v.*

*Szereg:»lichwa, pożytek« (2): *Mącz* 133a; A máłafz to lichwá profzę cie? A máłyfz tho pożytek łobie może poćiwy człowiek bez wielkiej prace á nápoły s krotofilą vczynić? *RejZwierc* 109. [Cf *LICHO FalZioł* IV 19b].*

Synonimy: 2. interesse, lotunek, płat, zysk.

*Cf **LICHFIENIE, LICHWARSTWO, LICHWODAWCA***

HG, KN